

Inleiding: Mediëvismen en Neomediëvismen

Peter Hoppenbrouwers

‘This could be a description of postmodern time, where everything in the past is at once historical and indiscriminately available in the present.’¹

Een van de zaken die mij als middeleeuws historicus verbonden aan een universiteit al jaren opvalt, is de kloof die gaapt tussen de geringe belangstelling voor middeleeuwse geschiedenis als afstudeerspecialisatie en de grote aantrekkingskracht van middeleeuwse fantasiewerelden op jongeren; denk aan de gigantische populariteit waarin tv-series als *Game of Thrones* en *Vikings* zich de laatste jaren mochten verheugen. Het was voor mij voldoende reden om in het cursusjaar 2018-2019 een BA-seminar te wijden aan mediëvismen (*medievalisms* in het Engels), met dit themanummer als ongepland eindproduct.

Wat zijn mediëvismen eigenlijk en wat is het verschil met neomediëvismen? Onder mediëvisme(n) verstaat men het geheel van verwijzingen – bewuste en on[der]bewuste – naar de middeleeuwen in de moderne cultuur, maar ook de wetenschappelijke studie ervan en reflectie erop. Andere omschrijvingen zijn: ‘the all-encompassing process of [cultural/artistic] (re)creating and (re)presenting the Middle Ages in postmedieval times’, ‘the ongoing and broad cultural phenomenon of reinventing, remembering, recreating, and re-enacting the Middle Ages’, ‘the interrogation of how the Middle Ages are remembered’ en ‘the study of the myth of the Middle Ages, and its operation and function in contemporary culture and society’.² Het grote aantal definities – ik zou er moeiteloos nog een paar kunnen oplepelen – onderstreept dat de studie van mediëvismen de laatste jaren is uitgegroeid tot een serieus te nemen tak van het grote, multidisciplinaire bedrijf van de mediëvistiek (*medieval studies* in het Engels), met een keur aan tekstboeken van de hand van erkende specialisten zoals

---

¹ Randolph Starn, ‘A Postmodern Renaissance’, *Renaissance Quarterly* 60.1 (2007) 1-24, aldaar p. 8.

² Achtereenvolgens: Richard Utz, *Medievalism: A Manifesto* (Kalamazoo/Bradford 2017) 20 (after Leslie Workman) en 81; David W. Marshall, ‘Introduction: The Medievalism of Popular Culture’, in Idem (ed), *Mass Market Medieval. Essays on the Middle Ages in Popular Culture* (Jefferson NC/Londen 2007) 1-12, aldaar 2; Bettina Bildhauer and Chris Jones, ‘Introduction’, in Idem (eds), *The Middle Ages in the Modern World: Twenty-First Century Perspectives* (Londen 2017) 1-24, aldaar 1-2.

Louise D’Arcens, Bettina Bildhauer, Richard Utz, Tison Pugh, Paul Sturtevant, David Matthews en David Marshall.

Als startpunt van een nieuw enthousiasme voor de middeleeuwen geldt het verschijnen in 1819 van de historische roman *Ivanhoe* van de Schotse jurist en amateurauteur (Sir) Walter Scott. Uiteraard is dat jaartal symbolisch. Strikt geredeneerd ving de ‘culturele receptie van de middeleeuwen na de middeleeuwen’ aan op de dag dat de middeleeuwen ‘afgelopen’ waren – zeg maar ergens in de zestiende eeuw.³ Inderdaad is er geen bezwaar tegen om, bijvoorbeeld, de historische toneelstukken van William Shakespeare die gesitueerd zijn in de periode 500-1500 (en dat zijn er nogal wat) op te vatten als mediëvismen. Daarnaast bestond al ruim vóór 1800 een duidelijke wetenschappelijke interesse voor de bronnen van de middeleeuwse geschiedenis. Deze interesse culmineerde in enkele megalomane editieprojecten, zoals de series *Rerum Italicarum Scriptores* (28 folianten), *Annali d’Italia* (12 delen in quarto) en *Antiquitates Italicae medii aevi* (6 folianten) van Ludovico Antonio Muratori (1672-1750), of, om dichter bij huis te blijven, de lijvige volumes met uitgaven van oorkonden van het graafschap Holland & Zeeland, én van de stad Leiden van de Leidse kunstschilder annex amateurhistoricus Frans van Mieris de jonge (1689-1763).

Maar pas in de eerste decennia van de negentiende eeuw kun je spreken van een veel breder gedeeld enthousiasme voor de periode 500-1500, aanvankelijk als Romantische reactie op de Verlichting en de Franse Revolutie, daarna als conservatieve en nostalgische bedenking bij de ultrasnelle industrialisatie van West-Europa en de sociale wantoestanden waarmee die gepaard ging. Om al die redenen is deze ‘eerste golf van mediëvisme’ lang gezien als een culturele beweging die bij uitstek Brits was, maar recentelijk is meer aandacht gekomen voor de belangrijke Duitse en de meer gereserveerde Franse bijdragen. Het staatkundig nog verdeelde Duitsland liep voorop in de ontwikkeling van geschiedenis tot een echte wetenschap, en de periode van de middeleeuwen werd gekoesterd als een voedingsbodem voor nationaal herstel, want was Duitsland in de middeleeuwen ook niet één geweest? Vroeger dan elders klonk daarom in Duitsland de roep om academisch verantwoorde middeleeuwse geschiedenis te scheiden van wat buiten

---

³ Vgl. Umberto Eco, *Faith in Fakes: Travels in Hyperreality* (Londen 1998)(orig. 1973), 66: ‘Immediately after the official ending of the Middle Ages, Europe was ravaged by a pervasive medieval nostalgia’. Ook Mike Rodman Jones, ‘Early modern medievalism’, in Louise d’Arcens (ed.), *The Cambridge Companion to Medievalism* (Cambridge 2016), 89-102.

academia allemaal met het thema middeleeuwen werd gedaan; dat laatste kreeg al gauw het stempel van ‘mediëvisme’.⁴ De Franse bijdragen ten faveure van de middeleeuwen, die deels uit de pen van antirevolutionaire auteurs als René de Châteaubriand, deels uit die van nationalistische historici als Jules Michelet vloeiden, waren minder overtuigend, eerder halfhartig, van aard.

Deze uitgebalanceerde nieuwe benadering van de eerste golf van mediëvalisme vinden we terug in twee lijvige Nederlandse monografieën, *Het verlangen naar de Middeleeuwen. De verbeelding van een historische passie* (2004) van Ronald van Kesteren en *De ontdekking van de middeleeuwen. Geschiedenis van een illusie* (2011) van Van Kesterens promotor Peter Raedts.⁵ Behalve het verschillende accent dat blijkens de ondertitels wordt gelegd (‘passie’ tegenover ‘illusie’) vallen bij vergelijking van beide boeken twee zaken op. Beide beperken zich tot de elitecultuur en geleerde wereld. Mediëvismen in de ‘volkscultuur’, ook in deze eerste periode niet geheel afwezig, blijven buiten beeld. Daarnaast bestrijken ze slechts de periode van het einde van de achttiende tot het begin van de twintigste eeuw. Een vooruitblik naar ‘de tweede golf van mediëvisme’ ontbreekt geheel.

Toch is in de naoorlogse periode onmiskenbaar sprake van een nieuwe middeleeuwse rage, die zich nu echter nadrukkelijk uitstrekt over de populaire cultuur en veel meer dan de eerste golf ruimte biedt aan mediëvistische derivaten. Een belangrijk markeerpunt wordt hier gevormd door het *medieval fantasy* oeuvre dat in de avonduren bij elkaar werd geschreven door twee hoogleraren middeleeuwse letterkunde aan de universiteit van Oxford, die er beiden wereldberoemd en schatrijk door zijn geworden: Clive Staples Lewis (1898-1963), auteur van onder andere *The Chronicles of Narnia* en Ronald Tolkien (1892-1973), auteur van *The Hobbit* en *Lord of the Rings*.⁶

---

⁴ Aldus Biddick, geciteerd in Utz, *Medievalism*, 7.

⁵ Zie verder ook David Matthews, *Medievalism: A Critical History* (2015); cf Utz, *Medievalism*, hfdst. 3.

⁶ O.a. Norman F. Cantor, *Inventing the Middle Ages. The Lives, Works, and Ideas of the Great Medievalists of the Twentieth Century* (New York 1991), hfdst. 6 (‘The Oxford Fantasists’). Over Tolkien als geestelijke erfgenaam van de gebroeders Grimm: Bildhauer en Jones, ‘Introduction’, 17-18. Zowel Tolkien als Lewis publiceerde tevens belangrijk wetenschappelijk werk, Tolkien over het Angelsaksische heldenepos Beowulf, Lewis over liefdeslyriek en de transmissie van antieke literatuur en wetenschap naar de middeleeuwen; zijn postuum verschenen boek *The Discarded Image. An Introduction to Medieval and Renaissance Literature* (1964) is nog altijd het lezen waard.

Terwijl de verbeelding van de middeleeuwen in allerlei cultuuruitingen tijdens de eerste mediëvistische golf nog direct gebaseerd was op geleerde kennis en bedoeld was als bewuste reflectie op de periode van de middeleeuwen, lijken meer recente verwijzingen naar de middeleeuwen in zowel het elitaire kunstsegment als in de populaire cultuur eerder onderdelen van complexe ‘bricolages’, gezochte of associatieve opeenstapelingen en verhaspelingen van beeld- en tekstcitaten zonder vast historisch en semiotisch referentiekader, die voor maker en beschouwer totaal verschillende betekenissen en esthetische appreciaties kunnen genereren. Om die reden spreekt men gewoonlijk van neomediëvismen of ook wel van postmoderne mediëvismen, een term waarop ik hieronder nog zal terugkomen.⁷ Maar om alvast een idee te geven: in recente publicaties zijn bestempeld als ‘neomediëvistisch’ de neobyzantijnse outfits van Lady Gaga, Quentin Tarantino’s *Inglorious bastards* als pastiche op het Nibelungenlied, heavy metal bands met Vikinghelmen en *role-playing games* in het genre *Dungeons & Dragons*.⁸

De productie van dit soort neomediëvismen als grotendeels uit fantastische verbeelding gefabriceerde vage ontleningen aan de middeleeuwen sluit aan bij de dominante levenservaring van jongeren in deze tijd, die ik voor het gemak kwalificeer als stedelijk/urbaan, seculier, individualistisch, consumistisch/materialistisch, multicultureel, kosmopolitisch, vreedzaam en egalitair. Voor jongeren is het daardoor moeilijk om zich hoe dan ook iets voor te stellen bij een wereld die in alle genoemde opzichten het tegendeel was: overweldigend ruraal (of anders hooguit klein stedelijk), orthodox religieus, collectivistisch, localistisch voorzien van weinig spulletjes, gewelddadig, xenofob/racistisch, hiërarchisch/elitair en afwijzend tegenover gendergelijkheid en homoseksualiteit. Deze kloof tussen eigen tijd

---

⁷ Bildhauer & Jones, ‘Introduction’, 12; Tison Pugh en Angela Jane Weisl, *Medievalisms: Making the Past in the Present* (Londen/New York 2013), 3; Elizabeth Emery en Richard Utz, ‘Making Medievalism: A Critical Overview’, in Idem, *Medievalism: Key Critical Terms* (Cambridge 2014), 1-10, aldaar 6-7; Lauryn S. Mayer, ‘Simulacrum’, in Emery en Utz, *Medievalism*, 223-230; aldaar 229.

⁸ Daniel T. Kline, ‘Participatory Medievalism, Role-playing, and Digital Gaming’, in D’Arcens, *Cambridge Companion*, 75-88. Bettina Blidhauer, ‘Visuality, Violence and the return of the Middle Ages: Quentin Tarantino’s *Inglorious Bastards* as an Adaptation of the Nibelungen story’, in Bildhauer en Jones, *Middle Ages in Modern World*, 254-275; Roland Bethancourt, ‘The Medium is the Byzantine: Popular Culture and the Byzantine’, in Bildhauer en Jones, *Middle Ages in Modern World*, 305-336.

en ver verleden is door de verworvenheden van de Industriële- en Communicatierevoluties sinds het einde van de negentiende eeuw snel breder geworden. Daar komt bij dat het geschiedenisonderwijs op basis- en middelbare scholen maar weinig aandacht besteed aan de periode van de middeleeuwen. Geen wonder dat vooral jonge lezers, kijkers en gamers niet meer in staat zijn om in de hun voorgeschotelde verbeeldingen van ‘de middeleeuwen’ min of meer berust op betrouwbare kennis te onderscheiden van pure fantasie. Uitgevers, mediabedrijven en game-ontwikkelaars hebben er weinig belang bij om die verwarring te corrigeren; voor hen tellen vooral de verwachtingen van de kopers. Zij zijn er niet voor historische educatie en de klant is koning.

Nu lijkt dit allemaal volstrekt onschuldig maar dat is het soms niet. Dat motieven (gebeurtenissen, personen) uit de middeleeuwse geschiedenis worden gebruikt om eigentijdse politieke statements te maken, is al zo oud als het mediëvisme zelf. Met de verre van neutrale verbeelding van koning Richard III in zijn gelijknamige toneelstuk uit (ca.) 1595 wilde Shakespeare de legitimiteit onderstrepen van de in zijn tijd heersende dynastie, de Tudors, die ruim een eeuw daarvoor op gewelddadige wijze een einde hadden gemaakt aan de macht en het leven van de historische Richard III. Dit voorbeeld is met legio andere uit te breiden, ook uit onze eigen tijd. Niet ernstig te nemen zijn nog de ‘middeleeuwse toestanden’ die om de haverklap in de krant en op t.v. aan de kaak worden gesteld – ook als dat historisch helemaal niet kan (‘middeleeuwse toestanden in de champignonteelt’)⁹. Maar levensgevaarlijk of heel onfris wordt het wanneer politici en populistische referenties aan de middeleeuwen gaan spuien; denk aan de heilige oorlog-retoriek waarmee Osama bin Laden en George W. Bush elkaar rond de millenniumwisseling bestookten, of aan het potsierlijke gekoketteer met middeleeuwse religieuze ridderorden door de Noorse massamoordenaar Anders Breivik.¹⁰ Eveneens wordt ter rechtvaardiging van racisme en vrouwenhaat al vanaf de negentiende eeuw driftig geappelleerd aan de heroïsche tijd van onversaagde ridders. Nazipropaganda was ermee doordrenkt, net als de ‘ideologie’ van de Ku Klux Klan, maar volgens kenners bevatten ook *Game of Thrones* en

---

⁹ Aldus de Nederlandse Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Lodewijk Asscher, in december 2012.

¹⁰ Over Osama en Bush: Andrew B.R. Elliott, *Medievalism, Politics and Mass Media. Appropriating the Middle Ages in the Twenty-First Century* (Cambridge, 2017), ch. 4 en 5; over Breivik: Idem, ch. 6; Bildhauer & Jones, ‘Introduction’, 14-15

Dungeons and Dragons er nog volop sporen van.¹¹ Om in dit alles nog het onderscheid te kunnen maken tussen wat zich ‘echt’ in de middeleeuwen afspeelde en daarvan afgeleide onzinnigheden moeten we én (veel) meer weten van middeleeuwse geschiedenis én iets begrijpen van de manier waarop stukjes ervan worden misbruikt in moderne historische meta-narratieven (‘grote verhalen’) over, bijvoorbeeld, de bedreiging van ‘de’ (prachtige, homogene) Europese cultuur door ‘de’ islam of klimaatverandering – zie wat het laatste betreft het scherpzinnige artikel van Bruce Holsinger over het ontluisterende misbruik van middeleeuws bronnenmateriaal om de ernst van klimaatverandering te relativeren.¹²

Het blootleggen van dergelijke meer of minder geraffineerde verbanden tussen middeleeuwse geschiedenis, (neo)mediëvistische cultuurproducten en politiek/ideologie van de tijd waarin die producten zijn gemaakt is maar één van de vele redenen waarom de wetenschappelijke reflectie op (neo)mediëvismen minstens zo waardevol en relevant is als de studie van die (neo)mediëvismen zelf. Gelukkig is de ‘tweede golf van mediëvisme’, zoals ik in het begin al aangaf, gepaard gegaan met een snelle uitbreiding/consolidatie van die studie als erkend specialisme binnen de mediëvistiek. Het begin wordt gewoonlijk gezocht bij de lancering van het tijdschrift *Studies in Medievalism* in 1976, onder de bezielende redactie van de Britse cultuurhistoricus Leslie Workman. Maar vooral de laatste decennia heeft de studie van mediëvismen zich zó voortvarend ontwikkeld dat zich binnen dat specialisme weer sub-specialismen beginnen af te tekenen, gericht op, bijvoorbeeld, de verbeelding van de middeleeuwen in speelfilms of op de inzet van ‘middeleeuwen’ in het politieke discours.¹³

Uiteraard is een wetenschappelijke benadering van al dat soort ogenschijnlijke banaliteiten conceptueel en methodologisch niet onproblematisch, en dat hebben de deelnemers aan mijn werkcollege (inclusief ikzelf) geweten. Om te beginnen raakt de vraag, of professionele mediëvisten zich überhaupt met (neo)mediëvismen moeten inlaten direct aan de moeizame geschiedfilosofische relatie tussen wetenschappelijk

---

¹¹ Amy S. Kaufman, ‘Purity’, in Emery and Utz, *Medievalism*, 199-206.

¹² Bruce Holsinger, ‘Thorkel Farserk Goes for a Swim: Climate Change, the Medieval Optimum, and the Perils of Amateurism’, in Bildhauer en Jones, *Middle Ages in Modern World*, 27-44.

¹³ Een recent overzicht van het eerste biedt Laurie A. Finke en Martin A. Shichtman, *Cinematic Illuminations. The Middle Ages on Film* (Baltimore 2010); van het tweede Elliott, *Medievalism, Politics and Mass Media*.

verantwoorde verhalende geschiedschrijving en andere narratieve representaties van historische gebeurtenissen. Als beide ‘geconstrueerd’ zijn – de één meer dan de ander – waar trekken we dan precies de grens?¹⁴ Het zal duidelijk zijn dat die grens juist in allerlei (neo)mediëvismen snel vervaagt. Sommige vakhistorici zoeken die grens trouwens bewust op: ze combineren dan hun grondige wetenschappelijke kennis van een bepaalde historische periode met een fictief narratief om hun geschiedverhaal te completeren. Een treffend voorbeeld is het laatste boek van de vermaarde Britse economisch historicus John Hatcher, *The Black Death: A Personal History* uit 2008, waarin de auteur zijn enorme kennis over het Engelse dorpsleven ten tijde van de Zwarte Dood als het ware narratief perfectioneert door met fictie in en aan te vullen wat hij als beroepshistoricus ongezegd moet laten omdat de bronnen over allerlei details zwijgen.¹⁵

De nadere studie van neomediëvismen brengt de onderzoeker onvermijdelijk in aanraking met het postmodernisme en poststructuralisme. Beide (nauw gerelateerde) wetenschapsfilosofische stromingen stellen immers de zekerheid en objectiviteit van historische kennis, het karakter van historische ‘waarheid’, de waarde van historische meta-narratieven en structuren, en het vermogen om een scherp onderscheid te maken tussen verhalende geschiedenis en fictie ter discussie. Zo gesteld klinkt dat wellicht eenvoudig, maar tijdens het college dat aan dit themanummer ten grondslag lag bleek het nog niet zo simpel om in het bestek van een paar weken door te dringen tot de wereld van de door sommigen gehate en door velen onbegrepen kaste van postmoderne en poststructurele (geschied)filosofen, sociologen en literatuurwetenschappers uit de jaren ’60, ’70 en ’80 van de vorige eeuw, de wereld van Michel Foucault, Roland Barthes, Jean Baudrillard, Jean-François Lyotard en Jacques Derrida, van Hayden White, Richard Rorty en Keith Jenkins. Vandaar dat we, om het onderzoekswerk praktisch

---

¹⁴ Over dit dilemma, dat op scherp werd gesteld door de Britse geschiedfilosoof Hayden White, zie Robert Doran, ‘Humanism, Formalism, and the Discourse of History’, de inleiding op Dorans uitgave van White’s verzamelde essays, *The Fiction of Narrative. Essays on History, Literature, and Theory, 1957-2007* (Baltimore 2010), aldaar xiii-xxxiv.

¹⁵ John Hatcher, *The Black Death: A Personal History* (Philadelphia PA 2008). Andere beroepsmediëvisten schrijven historische romans over de middeleeuwen naast hun wetenschappelijke werk; zo, bijvoorbeeld, Bruce Holsinger.

uitvoerbaar te houden, selectief hebben gewinkeld in dit merkwaardige warenhuis voor intellectuele fijnproevers.¹⁶

Tot de postmoderne begrippen waarmee we hebben gewerkt behoorde om te beginnen het salvo tekst, tekstualiteit, tekstualisering en intertekstualiteit – de eerste term, tekst, niet in de zin van ‘geschreven document’ maar in die van ‘any item in any medium that tells a story’, dat ‘tekstualiteit’ heeft (het reële uitsluit) en uitnodigt tot tekstualisering (het construeren van een narratief) en intertekstualiteit (het verwijzen naar andere ‘tekst’).¹⁷ Nuttig bleek ook het duo intersubjectiviteit en reflexiviteit, die beide betrekking hebben op de subjectieve en in zekere zin wederzijdse relatie tussen de historisch onderzoeker en haar/zijn bronnen alsook op de consument van (neo)mediëvismen (kijker, lezer, speler) en haar/zijn met ‘middeleeuwen’ geladen producten (films, romans, opera’s, theaterstukken, games, kunstvoorwerpen, et cetera). Bij het uitwerken van bronnenmateriaal moest voorzichtig worden gelaveerd tussen de Scylla van presentisme en Charybdis van ‘pastisme’. In brede zin verwijst het eerste naar de al dan niet bewust gezochte praktijk om het verleden te bevragen en te interpreteren vanuit hedendaagse bekommernissen en interesses – iets wat de overheid graag van ons wil. Historisch onderzoek moet tegenwoordig bij voorkeur gaan over grote thema’s die onze eigen wereld (en dan vooral Nederland) nu bezighouden (klimaatverandering/natuurrampen, migratie/vluchtelingen, onvrijheid/ slavernij) en vakhistorici hebben de plicht om de belangrijkste uitkomsten ook in een voor een breed publiek begrijpelijke vorm te presenteren.

De tegenpool van presentisme heet wel ‘pastisme’. Wie zich daaraan overgeeft probeert juist géén lijnen tussen heden en verleden te trekken maar het verleden op zichzelf, los van hedendaagse problematieken, te bestuderen en essentiële verschillen tussen heden en verleden te benadrukken, te accentueren hoe anders/vreemd/exotisch het verleden was.¹⁸ Met dit dilemma wordt iedere historicus vroeg of laat geconfronteerd. Aan de ene kant is het niet mogelijk te ontsnappen aan de eigen tijd en wat daarin speelt, noch aan persoonlijke ervaringen. Onze eigen ervaringen zullen altijd medebepalend zijn voor wat wij in de geschiedenis willen onderzoeken. Aan de andere kant zou het onverstandig zijn om de historische agenda méér te

---

¹⁶ Onze vaste gids daarbij werd Callum G. Brown, *Postmodernism for Historians* (Londen/New York 2013)(orig. 2005), een aanrader.

¹⁷ Brown, *Postmodernism*, 188 – Glossary, s.v. text.

¹⁸ Louise d’Arcens, ‘Presentism’, in Emery en Utz, *Medievalism*, 181-188.

laten bepalen door de (politieke) waan van de dag – de ‘Nationale Wetenschapsagenda’ – dan door debatten die spelen binnen het eigen vakgebied. Juist in het onderzoek naar neomediëvismen wordt dat dilemma verder gecompliceerd door de vaak grote commerciële en financiële belangen die de keuze van producers, ontwikkelaars, streamingdiensten en uitgevers voor een presentistische dan wel pastistische representatie van middeleeuwen in sterke mate bepalen en die zich daarbij vooral laten leiden door de veronderstelde verwachtingen van hun kopers en abonnees.

In het nadenken over de aard van al die neomediëvistische ‘producten’ bleek verder het postmoderne begrip simulacrum behulpzaam, dat door één van zijn bedenkers, Jean Baudrillard, ooit is omschreven als ‘een kopie zonder origineel’ (denk bijvoorbeeld aan een digitaal gegenereerd kasteel of aan ‘het kasteel’ in Disneyland of aan allerlei vormen van fotorealisme). Specifiek in relatie tot neomediëvismen spreekt Lauryn Mayer liever van ‘monstrous combinations of [neomedievalist] images/copies and [medievalist] originals/models’ of van een ‘twice-removed reality (an image of an image)’. Op die manier stelt het simulacrum-concept zowel ons vermogen om te onderscheiden tussen werkelijkheid (‘the real thing’) en verbeelding, als ons intuïtieve idee dat de eerste per definitie van een hogere orde is dan de laatste op scherp.¹⁹

Voor de analyse of ‘deconstructie’ van speelfilms, historische romans, tv-series, games en memes, ten slotte, maakten we dankbaar gebruik van methoden van literatuur- en filmwetenschap, om te beginnen de narratologie, de discipline die zich bezighoudt met de theorie van ‘narratieve teksten’. Door veel met elkaar te discussiëren, raakten we geleidelijk vertrouwd met het onderscheid tussen a) narratieve tekst, b) story of plot, en c) ‘fabula’ (de in een plot weggelaten delen [‘gaps’] van het complete verhaal die lezer cq kijker zelf mentaal moet invullen), alsmede met hieraan direct gerelateerde begrippen als ‘focaliseren’ (kort gezegd, het onderzoeken van de relatie tussen een waarnemer en dat wat wordt gezien).²⁰ Voor de analyse van films en tv-

---

¹⁹ Lauryn S. Mayer, ‘Simulacrum’, in Emery en Utz, *Medievalism*, 223-230.

²⁰ De literatuurwetenschappelijke bijbel is Mieke Bal, *Narratology. Introduction to the Theory of Narrative* (Toronto 2017⁴). Verhelderend voor het verschil tussen literaire en historische narratieven blijft Hayden White’s essay uit 1972 ‘The Structure of Historical Narrative’, in Idem, *The Fiction of Narrative*, ch. 7.

series vulden we het narratologische begrippenapparaat aan met jargon uit de wereld van scenarioschrijvers.²¹

Het mag na deze duizelingwekkende parade van moeilijke woorden bijna een wonder heten dat onze fascinerende zoektocht naar verwaterde, aangelengde of compleet ‘omgefantaseerde’ sporen van de middeleeuwen in allerlei hedendaagse kunstvormen en artistieke uitingen, uiteenlopend van historische romans, stripboeken en speelfilms tot kunstfoto’s, computergames en internetmemes aan het einde resulteerde in een stapeltje werkstukken waarvan een handvol in mijn ogen publicatiepotentie had. Daar moest vervolgens nog wel wat aan gesleuteld worden om er tijdschriftartikelen van te maken, maar in dit themanummer zijn er vijf bij elkaar gebracht, waaraan ikzelf als docent een zesde heb toegevoegd. Ik presenteer het geheel met enige trots, want het toont waartoe bachelor studenten Geschiedenis in hun derde studiejaar al in staat zijn.

---

²¹ Hier was onze bijbel Thomas Caldwell, *Film Analysis Handbook. Essential Guide to Understanding, Analyzing and Writing on Film* (St Kilda, 2011). Voor het analyseren van videogames ontbrak een vergelijkbaar tekstboek en werd een eigen methode ontwikkeld; zie het artikel van Simone le Comte.